

УДК 343.13

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.4.21>

Тетяна Григорівна Фоміна,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу
та організації досудового слідства (доцент);

<https://orcid.org/0000-0002-9513-1673>,
e-mail: tatianafomina7777@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ**

З урахуванням аналізу міжнародних правових документів, чинного законодавства, практики ЄСПЛ, національної судової практики виокремлено особливості застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що стосуються підстав застосування запобіжних заходів, обставин, що враховуються при їх обранні, порядку обрання обмежувальних заходів. Наведено перелік обставин, що можуть бути з'ясовані під час застосування запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, та оцінки ризиків негативної поведінки такої особи під час кримінального провадження. Доведено, що в ході вирішення питання про обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства доречним є застосування саме обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, кримінальне провадження, запобіжний захід, домашнє насильство, ризики, обмежувальні заходи.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Домашнє насильство – серйозна соціальна проблема, яка дедалі гостріше постає у світі. В Україні та інших європейських країнах від насильства в сім'ї щодня потерпають сотні тисяч людей. За даними Міністерства соціальної політики України, лише протягом 2020 р. в Україні відбулося зростання звернень щодо домашнього насильства на 66 %. У кожній другій родині, яка перебуває у складних життєвих обставинах, є прояви насильства. На це також негативно вплинула й пандемія. Серед усіх звернень про домашнє насильство найбільше від жінок – 86 %, чоловіків – 12 % і дітей – 2 %. Обліковано

197 звернень щодо вчинення домашнього насильства стосовно осіб з інвалідністю¹.

Важливе значення для протидії цьому негативному соціальному явищу має загальна превенція кримінальних правопорушень, яка досягається не тільки фактом існування юридичної відповідальності за їх учинення, а й завдяки ефективному їх розслідуванню та притягненню винних до відповідальності. Застосування запобіжних заходів відіграє значну роль у запобіганні та припиненні неправомірних дій із боку підозрюваного, обвинуваченого, незалежно від виду кримінального правопорушення. Однак під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства законодавцем встановлено деякі особливості обрання запобіжних заходів, що зумовлює необхідність їх виокремлення та аналізу.

Стан дослідження проблеми

Питання сутності та порядку застосування запобіжних заходів у різні періоди цікавили багатьох учених-процесуалістів. За часів дії КПК України 2012 р. картина запобіжних заходів у різних її аспектах представлена науковими розробками таких відомих правників, як А. П. Бущенко, І. В. Гловюк, В. Г. Дрозд, О. В. Капліна, А. М. Лобойко, В. В. Назаров, В. О. Попелюшко, О. І. Тищенко, В. М. Трофименко, А. Д. Удалова, В. І. Фаринник, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, Ю. П. Янович, О. Г. Яновська та ін. Проблематика протидії домашньому насильству розкривалась у роботах А. А. Вознюка, О. О. Дудорова, М. І. Хавронюка та інших науковців. Однак встановлення особливостей застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, не було предметом окремого наукового дослідження. Нині постає потреба в комплексному висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних правових реалій та практичної реалізації законодавства.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є висвітлення особливостей застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Мета* зумовлює постановку таких *завдань*: по-перше, розкрити правові передумови дослідження особливостей застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством;

¹ Ефективно протидіяти домашньому насильству та зупинити «біг покоління по колу» – наше першочергове завдання, – Марина Лазебна // Міністерство соціальної політики України : офіц. сайт. 26.11.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19354.html> (дата звернення: 12.11.2021).

по-друге, охарактеризувати підстави застосування запобіжного заходу в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень; по-третє, виокремити обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень; по-четверте, установити сутність і порядок застосування обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України.

Наукова новизна дослідження

У статті з урахуванням аналізу міжнародних правових документів, чинного законодавства, практики ЄСПЛ, національної судової практики виокремлено особливості застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, зокрема тих, що стосуються підстав застосування запобіжних заходів, обставин, що враховуються при їх обранні, порядку обрання обмежувальних заходів.

Виклад основного матеріалу

Правові передумови дослідження особливостей застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

На початку XXI ст. Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою. Вибір українським суспільством європейського вектора свого розвитку означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам і прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини. Для європейських держав одним з основних міжнародних правових документів у сфері протидії домашньому насиллю є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)¹. Стамбульська конвенція, прийнята 11 травня 2011 р. країнами – членами Ради Європи, стала першим юридично зобов'язуючим документом в Європі, яким застосовується комплексний підхід до боротьби з насиллям стосовно жінок. Україна підписала Стамбульську конвенцію 7 листопада 2011 р., але досі її не ратифікувала.

Оскільки Стамбульська конвенція є лише частиною системи міжнародних механізмів захисту прав людини, звернемо також увагу на практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у досліджуваному аспекті. Серед базових рішень ЄСПЛ варто виділити

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : від 11.05.2011 // LIGA 360 : сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu11251> (дата звернення: 12.11.2021).

рішення у справі «Опуз проти Туреччини» («*Opuz v. Turkey*», заява № 33401/02), де вперше у справі про домашнє насильство ЄСПЛ установив порушення ст. 14 (заборона дискримінації) у поєднанні з порушеннями ст. 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., оскільки насильство щодо жінок базувалося на гендерних ознаках¹. Важливим сигналом для України є рішення ЄСПЛ у справі «Левчук проти України» («*Levchuk v. Ukraine*», заява № 17496/19), яка стала першою справою проти України щодо домашнього насильства². Зокрема, у цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що Україна порушила свої позитивні зобов'язання щодо захисту прав людини на повагу до приватного життя, оскільки національні суди не дослідили належним чином майбутній ризик домашнього насильства при розгляді позову Ірини Левчук про виселення з квартири її колишнього чоловіка, який зловживав алкоголем та систематично застосовував насильство до неї в присутності дітей.

Основні цілі та принципи запобігання домашньому насильству та насильству стосовно жінок та боротьби з цими явищами, акумульовані в міжнародних правових документах, були всебічно втілені у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р.³

Із метою реалізації Стамбульської конвенції 6 грудня 2017 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»⁴. Зміни, внесені цим законом, набрали чинності 11 січня 2019 р. Ухвалені зміни стосуються криміналізації домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), а також кримінальної відповідальності за

¹ Case of *Opuz v. Turkey* (Application no. 33401/02) // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-92945> (дата звернення: 12.11.2021).

² Справа «Левчук проти України» (Case of *Levchuk v. Ukraine*) (заява № 17496/19) // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-207637> (дата звернення: 12.11.2021).

³ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 12.11.2021).

⁴ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 12.11.2021).

невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та непроходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України). Кримінальний кодекс України доповнено розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи». Крім того, цим Законом було внесено зміни до КПК України, зокрема стосовно закріплення додаткової обставини, що повинна бути врахована при обранні запобіжного заходу (п. 12 ч. 1 ст. 178 КПК України), закріплення переліку обмежувальних заходів, які можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні запобіжного заходу (ч. 6 ст. 178 КПК України).

Слід звернути увагу, що зміст поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» значно ширший, ніж суто домашнє насильство як склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 126-1 КК України. На цьому аспекті наголошують й учені-правники, зокрема О. В. Харитонова та І. А. Тітко [1].

До кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, належать:

1) кримінальні правопорушення, передбачені статтями 126-1 КК України «Домашнє насильство», 390-1 КК України «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників»;

2) кримінальне правопорушення, що містить обтяжуючу обставину, передбачену п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України, «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах». Це можуть бути різні склади кримінальних правопорушень, що містять окреслену обтяжуючу обставину, наприклад, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості (статті 121, 122, 123, 125 КК України), погроза вбивством (ст. 129 КК України) тощо. Найбільш тяжким кримінальним правопорушення цієї категорії є умисне вбивство (ст. 115 КК України);

3) кримінальне правопорушення, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах». Це кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 152 КК України (зґвалтування, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах), а також правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 153 КК України (сексуальне насильство, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах).

З огляду на системне тлумачення ст. 12 КК України та санкції статей 126-1, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153 КК України кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство»,

належить до нетяжкого злочину, а кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153 КК України, є тяжкими злочинами. Визначення поняття кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, є необхідним для правильної тактики обрання певного виду запобіжного заходу (про що буде детально зазначено нижче).

Підстави застосування запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

Обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства можливо лише за наявності підстав, визначених у ч. 2 ст. 177 КПК України. Формулювання, яке міститься в КПК України, свідчить про необхідність встановлення одразу двох підстав для застосування запобіжних заходів. Ними є: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (тобто наявність доказів про вчинення особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, що відображено у повідомленні про підозру); 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України¹. Важливо розуміти, що з огляду на специфіку розслідування злочинів у сфері домашнього насильства найбільш імовірно, що з переліку ризиків, визначених у ч. 1 ст. 177 КПК України, в обґрунтуванні клопотання про застосування запобіжного заходу може бути наведено те, що підозрюваний, обвинувачений може незаконно впливати на потерпілого (п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК України), або може бути продовжене кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується, тобто правопорушення, пов'язане з домашнім насильством (п. 5 ч. 1 ст. 177 КПК України). Складність при доведенні наявності ризиків зумовлена їх прогностичним характером, оскільки йдеться про можливу, ймовірно негативну поведінку кривдника в майбутньому.

На необхідність оцінки ризиків у справах, пов'язаних із домашнім насильством, звертав увагу і ЄСПЛ. Так, у рішенні у справі «В. проти Молдови» («В. v. Moldova») ЄСПЛ встановив, що «органи влади не виконали аналізу того, чи серйозність та кількість нападів, яких зазнала перша заявниця з боку V. B. [кривдник], і серйозність першого звинувачення в з'ялтуванні вимагали розпочати кримінальне розслідування» (п. 54). ЄСПЛ далі зазначив, що держава не врахувала

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.11.2021).

подальших інцидентів і тривалих випадків насильства. ЄСПЛ встановив, що «національні суди мали врахувати фактичні події, що відбулися після прийняття [відповідного рішення], зокрема два інші напади з боку V. B.» (п. 56). На основі висновку про те, що органи влади не оцінили щораз більших ризиків, ЄСПЛ встановив, що Молдова порушила ст. 3 Конвенції¹.

Оцінка ризиків дає змогу слідчому судді, суду визначити ймовірність неминучої небезпеки та летальності в окремих випадках домашнього насильства і вжити оперативних заходів для запобігання випадкам повторного насильства. Завдяки оцінці ризиків у центрі всіх процедур стає безпека потерпілої особи. Наразі інструмент оцінки ризиків використовується поліцією. Для слідчих, прокурорів, суддів інструментів оцінки ризику домашнього насильства ще не розроблено.

Разом із тим під час обрання запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, та вирішення питання про існування ризиків до уваги може бути взято положення Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13 березня 2019 р. № 369/180². Цей Порядок визначає процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства та попередження його повторного вчинення. Хоча основна мета цього Порядку допомогти поліцейському уповноваженого підрозділу органу Національної поліції України здійснити оцінку ризиків за фактом учинення домашнього насильства, його положення можуть бути взяті до уваги і слідчими, прокурорами під час ініціювання запобіжного заходу, а слідчими суддями, суддями під час його обрання.

Вважаємо, що під час застосування запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, та оцінки ризиків негативної поведінки такої особи під час кримінального провадження можуть бути з'ясовані такі обставини:

¹ Case of *B. v. the Republic of Moldova* (Application no. 61382/09) // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-122372> (дата звернення: 12.11.2021).

² Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : Наказ М-ва соц. політики України, МВС України від 13.03.2019 № 369/180 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19> (дата звернення: 12.11.2021).

- чи кривдник колись погрожував застосувати та/або застосовував зброю або інші предмети, які можуть спричинити шкоду життю та здоров'ю потерпілої та/або її дітям;
- чи кривдник погрожував вбити потерпілу та/або її дітей;
- чи допускає потерпіла, що кривдник може спробувати вбити її та/або її дітей;
- чи кривдник коли-небудь душив потерпілу, передавлював їй горло або намагався це зробити;
- чи кривдник застосовував раніше фізичне насильство, яке мало наслідком спричинення середнього та/або тяжкого ступеня тілесних ушкоджень;
- чи застосовувався протягом останнього року до кривдника терміновий заборонний припис;
- чи кривдник має зброю та/або може її легко дістати і застосувати;
- чи кривдник схильний до сильних та/або постійних ревнощів та чи контролює більшу частину повсякденного життя потерпілу;
- чи висловлював кривдник наміри та/або намагався вчинити самогубство;
- чи кривдник залякував, переслідував або погрожував потерпілій та/або її дітям;
- чи здійснював кривдник напади на потерпілу та/або її дітей за межами домашнього середовища;
- чи утримував кривдник потерпілу та/або її дітей проти її волі в певному місці або будь-яким іншим чином обмежував свободу, в тому числі свободу у спілкуванні;
- чи вплинула поведінка кривдника на безпеку потерпілої та/або безпеку її дітей;
- чи кривдник має алкогольну залежність або зловживає алкогольними напоями;
- чи кривдник має наркотичну залежність або зловживає наркотичними речовинами;
- чи кривдник коли-небудь погрожував убити, вбив або завдавав навмисно шкоди домашній та/або іншій тварині;
- чи кривдник вчиняв щодо потерпілої фізичне та/або сексуальне насильство;
- чи є потерпіла та/або її діти економічно залежною(ними) від кривдника;
- чи кривдник має фінансові проблеми;
- чи були випадки після одруження або проживання разом, коли кривдник покидав на тривалий час (не менше ніж на 10 діб) сім'ю без причини та без надання пояснень;
- чи є у потерпілої дитина/діти від іншого шлюбу, про яких кривдник знає та/або нещодавно дізнався;

- чи перебуває сім'я потерпілої під соціальним супроводом;
- чи видавав суд кривднику обмежувальний припис;
- у разі видачі кривднику обмежувального припису чи порушував він заходи тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, передбачених таким приписом;
- чи відомо потерпілій про притягнення кривдника до кримінальної відповідальності за вбивство, спричинення тілесних ушкоджень, зґвалтування та/або інші злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
- чи кривдник виганяв потерпілу та/або її дітей з місця проживання та/або погрожував здійснити такі дії;
- чи були у кривдника попередні конфлікти із законом, зокрема із застосуванням насильства;
- чи наносив кривдник шкоду місцю проживання чи майну.

Під час оцінки ризиків у ході обрання запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, також можуть враховані критерії, розроблені експертами Ради Європи. Зокрема, до таких критеріїв слід віднести: «1. Чи кривдник має доступ до вогнепальної зброї або чи вона наявна вдома? 2. Чи кривдник коли-небудь використовував зброю проти постраждалої або погрожував їй зброєю? 3. Чи кривдник коли-небудь погрожував чи намагався вбити постраждалу особу? 4. Чи за останній рік фізичне насильство почастило й стало більше серйозним? 5. Чи кривдник примушував постраждалу до сексу з ним чи небажаної сексуальної активності? 6. Чи кривдник намагається контролювати більшість дій постраждалої особи? 7. Чи кривдник виявляє постійні чи насильницькі ревності? 8. Чи кривдник коли-небудь намагався вчинити самогубство або проявляв суїцидальні настрої? 9. Чи постраждала вважає, що кривдник ще раз нападатиме або спробує її вбити? 10. Чи до кривдника було застосовано обмежувальний чи терміновий заборонний припис? 11. Чи кривдник порушував терміновий заборонний чи обмежувальний припис? Більше ніж один раз? 12. Чи кривдник має залежність від наркотиків, алкоголю чи інших психоактивних речовин? 13. Чи кривдника було засуджено за інше кримінальне правопорушення? 14. Чи кривдник має проблеми із працевлаштуванням і/або інші фінансові проблеми? 15. Чи постраждала намагалася розійтися чи розлучитися з кривдником?» [2].

Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу слідчий, суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження

матеріалів зобов'язаний оцінити всі обставини, передбачені ст. 178 КПК України. З ухваленням Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII у перелік було додано одну обставину для розгляду при застосуванні запобіжного заходу, викладену у ст. 178, а саме в п. 12. Ця обставина визначена як «ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї»¹. Отже, під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, повинен бути врахований ризик повторного насильства, в тому числі несмертельного, а також ризик вбивства.

Слід звернути увагу, що перелік обставин (ст. 178 КПК України), які слід враховувати при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, не є вичерпним та підлягає розширеному тлумаченню з огляду на фактичні обставини, встановлені у кримінальному провадженні (п. 10 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13²). Це свідчить про створення законодавцем можливості ситуативного підходу до застосування запобіжного заходу в конкретному кримінальному провадженні. У зв'язку з цим під час розслідування злочину, пов'язаного з домашнім насильством, можуть бути взяті до уваги такі обставини: серйозність і насильницький характер правопорушення; використання кривдником зброї; здатність кривдника спричинити смертельний результат; попередні судимості кривдника за вчинення домашнього насильства; історія недотримання з боку кривдника рішень суду та невиконання чинних приписів; погрози смерті, травми, відплати й насильства; страхи постраждалої особи; доступ до постраждалої особи тощо.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.11.2021).

² Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13> (дата звернення: 12.11.2021).

Застосування обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України, під час обрання запобіжного заходу

Особливістю обрання запобіжного заходу під час розслідування злочину, пов'язаного з домашнім насильством, є можливість застосування обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України. Так, «в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників»¹.

Обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України, не є запобіжними, оскільки застосовуються як додаткові обов'язки. Такі обмежувальні заходи можуть бути вжиті під час застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту, тримання під вартою.

Обмежувальні заходи можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого лише під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Слід погодитися з О. І. Тищенко про те, що «вони доповнюють обраний запобіжний захід та не мають самостійного характеру у кримінальному провадженні» [3, с. 163]. Щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, може бути вжито один або декілька обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України.

Обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України, можуть застосовуватися поряд з обов'язками, передбаченими ч. 5 ст. 194 КПК України. Це обґрунтовується тим, що застосування

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.11.2021).

обмежень, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, має обов'язковий характер, а застосування обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України, є правом суду, а не його обов'язком. Вказане підтверджується й існуючою судовою практикою. Наприклад, іноді у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, застосовуються лише обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, які серед іншого передбачають заборону спілкуватися з потерпілим. При цьому обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України, додатково не застосовуються¹. В інших ситуаціях суди роблять висновок про доцільність поєднання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, та обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України². Разом із тим убачаємо за доцільне врахувати рекомендації І. В. Гловюк про те, щоб в ході вирішення питання про обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, слід надавати перевагу обмежувальним заходам, передбаченим ч. 6 ст. 194 КПК України, «адже для специфіки захисту потерпілих від злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, більш доречними є саме обмежувальні заходи, які за своєю природою є спеціальними та націлені саме на особливості захисту потерпілих від злочинів, пов'язаних із домашнім насильством» [4, с. 123].

Висновки

Проведене дослідження дає можливість сформулювати певні висновки.

1. Зміст поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» значно ширший, ніж суто домашнє насильство як склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 126-1 КК України.

2. Під час встановлення підстав застосування запобіжних заходів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, окрема увага повинна бути приділена з'ясуванню ризиків. Наразі інструмент оцінки ризиків використовується Національною поліцією. Для слідчих, прокурорів, суддів інструментів оцінки ризику домашнього насильства ще не розроблено.

¹ Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської обл. від 22.04.2020 : справа № 398/1145/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88901199> (дата звернення: 12.11.2021).

² Ухвала Петропавлівського районного суду Дніпропетровської обл. від 07.11.2019 : справа № 186/1015/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85516351> (дата звернення: 12.11.2021).

У статті наведено перелік обставин, які можуть бути з'ясовані під час застосування запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, та оцінки ризиків негативної поведінки такої особи під час кримінального провадження.

3. Під час дослідження обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень, повинен бути врахований ризик повторного насильства, в тому числі несмертельного, а також ризик убивства. Крім того, звернено увагу, що перелік обставин (ст. 178 КПК України), які слід враховувати при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, не є вичерпним та підлягає розширеному тлумаченню з огляду на фактичні обставини, встановлені у кримінальному провадженні (наприклад, насильницький характер правопорушення, використання кривдником зброї, здатність кривдника спричинити смертельний результат, попередні судимості кривдника за вчинення домашнього насильства, історія недотримання з боку кривдника рішень суду та невиконання чинних приписів, погрози смерті, травми, відплати й насильства, страхи постраждалої особи, доступ до постраждалої особи тощо).

4. Обмежувальні заходи, передбачені ч. 6 ст. 194 КПК України, не є запобіжними, оскільки застосовуються як додаткові обов'язки. Такі обмежувальні заходи можуть бути вжиті під час застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту, тримання під вартою. Обмежувальні заходи можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого лише під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Доведено, що в ході вирішення питання про обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, доречним є застосування саме обмежувальних заходів, передбачених ч. 6 ст. 194 КПК України.

Список бібліографічних посилань: 1. Харитонova О. В., Тітко І. А. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації // LIGA ZAKON : сайт. 20.01.2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytcs/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats (дата звернення: 12.11.2021). 2. Манн А., Бугаєць Т. Стандарти й методика оцінки ризиків для різних зацікавлених сторін в Україні: подальші кроки реалізації міжнародних стандартів щодо гарантування безпеки постраждалих від насильства стосовно жінок та домашнього насильства : аналіт. звіт. // Council of Europe : офіц. сайт. URL: <https://rm.coe.int/ukr-risk-assessment-final/16809eefb4> (дата звернення: 12.11.2021). 3. Тищенко О. І. Окремі питання застосування запобіжних заходів у кримінальному

провадженні. *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 161–167.

4. Гловюк І. В. Деякі питання практики застосування обмежувальних заходів у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством // *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 груд. 2020 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. С. 122–125.*

Надійшла до редколегії 06.12.2021

Fomina T. H. Features of the application of preventive measures in the investigation of criminal offenses related to domestic violence

Taking into account the analysis of international legal documents, current legislation, ECHR practice, national case law, the peculiarities of preventive measures in the investigation of criminal offenses related to domestic violence have been singled out, in particular those relating to the grounds for preventive measures, the circumstances taken into account election, the procedure for electing restrictive measures.

It is proved that the meaning of the concept of "criminal offense related to domestic violence" is much broader than purely domestic violence as a part of a criminal offense under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine.

It is emphasized that tools for assessing the risk of domestic violence have not yet been developed for investigators, prosecutors and judges. The list of circumstances that can be clarified during the application of a preventive measure against a person suspected of committing a crime related to domestic violence, and an assessment of the risks of negative behavior of such a person during criminal proceedings is given.

The essence and procedure for applying the restrictive measures provided for in Part 6 of Art. 194 of the Criminal Procedure Code of Ukraine have been investigated. Restrictive measures provided for in Part 6 of Art. 194 of the CPC of Ukraine, are not preventive, as they are used as additional responsibilities. Such restrictive measures may be taken during the application of preventive measures in the form of personal obligation, personal guarantee, bail, house arrest, detention. Restrictive measures may be imposed on a suspect or accused only when considering a request for a measure of restraint. It is proved that in the course of resolving the issue of choosing a measure of restraint during the investigation of criminal offenses related to domestic violence, it is appropriate to apply the restrictive measures provided for in Part 6 of Art. 194 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: Istanbul Convention, criminal proceedings, precautionary measure, domestic violence, risks, preventive measures.

